

Normatieve professionalisering ... doe het zelf!

George Lengkeek (redactie), Anita Emans, Cok Bakker, Daan van Riet, Dian Fluijt, Edwin van der Zande, Eline Belgraver, Hanke Drop, Joël Valk, Koen Wessels, Marije Verkerk, Remco Coppoolse, Robert Mentink, Ruben van Zelm.

Inleiding

Ons lectoraat heet *normatieve professionalisering*. En dat is precies waar wij als onderzoekers van het lectoraat voor staan. Wij richten ons op de normatieve aspecten van professioneel handelen, en dus ook op de vraag hoe professionals leren om (beter) aandacht te hebben voor die normatieve aspecten. Binnen de HU willen we er daarom graag aan bijdragen dat die normatieve aspecten (beter) aan de orde komen in de beroepsopleidingen van de HU. Maar, zo'n naam schept ook een verplichting naar onszelf, namelijk om ook zelf in praktijk te brengen wat wij aan anderen aanbevelen. Een onderzoeker is immers ook een professional met een eigen vorm van professionaliteit. Voor velen van ons een nieuwe professionaliteit waar wij moeite voor moeten doen om ons die goed eigen te maken. Brengen wij dan ook zelf de normatieve professionalisering (NP) in praktijk die wij aan anderen aanbevelen?

De opdracht om onze naam ook in toepassing op onszelf waar te maken, omvat bovendien meer dan alleen NP. Onze lector Cok Bakker is tegelijk hoogleraar aan de Universiteit Utrecht, en zijn leeropdracht in die tweede rol is *levensbeschouwelijke vorming* (Levo). Onze groep biedt daarom zowel onderdak aan HU-onderzoekers, als aan UU-onderzoekers. Als geïntegreerde onderzoeksgroep van HU en UU heten we daarom voluit: *Normatieve Professionalisering / Levensbeschouwelijke Vorming* (NP/Levo).

Ook dat tweede deel van onze naam zien wij als een opdracht aan onszelf. Daarom is in onze groep ook regelmatig de vraag aan de orde, of wij ook werk maken van onze eigen levensbeschouwelijke vorming, en hoe die twee, NP en Levo, dan met elkaar verband houden. Die combinatie van NP en Levo inspireert ons ook om na te denken over de vraag, of er in het algemeen, bij *alle* professies, een inhoudelijk verband bestaat tussen NP en Levo¹.

Sinds het ontstaan van onze groep in 2012, hebben wij regelmatig vormen van studie en bezinning ondernomen die de naam van normatieve professionalisering waardig zijn. Het laatste voorbeeld daarvan was een traject dat in najaar 2020 begon en in voorjaar 2022 werd afgesloten. Wij plaatsen hierbij graag een verslag van dit traject op onze website om te laten zien hoe wij werk maken van onze eigen normatieve professionalisering.

Aanleiding

De aanleiding voor dit NP-traject was een essay dat vier NIVOZ²-auteurs publiceerden in het voorjaar van 2020. De titel luidde: *De vraag is opnieuw: Waartoe? Naar een nieuw discours over betekenisvolle onderwijswetenschap*³. In dit essay betoogden de auteurs dat de onderwijswetenschap, die dienstbaar, helpend, en verrijkend zou moeten zijn voor de praktijk van het onderwijs, steeds minder als zodanig ervaren wordt. Deze kritische stellingname gaf ons aanleiding om ons te bezinnen op de vraag, hoe wij zelf vormgeven aan de relatie tussen ons onderzoek en de verschillende professionele praktijken waarvoor wij van betekenis willen zijn.

Eerste fase

In het najaar van 2020 namen wij daarom de tijd om naar aanleiding van het NIVOZ-essay eens kritisch naar onszelf te kijken. Bij het lezen was ons de stilzwijgende aanname

opgevallen, dat practitioners en wetenschappers verschillende personen zijn, en dat er tussen de werelden waarin die personen verkeren een kloof zou bestaan. In ons geval gaat die aanname echter niet op omdat alle onderzoekers in onze groep beide rollen in zichzelf verenigen. Wij zijn naast wetenschappelijk onderzoeker ook docent in een beroepsopleiding of werkzaam in een beroepspraktijk buiten de Hogeschool (of universiteit). Ten opzichte van het wel en wee in beroepspraktijken zijn wij dus bepaald geen *outsiders*, en als er al sprake van een kloof is, dan moeten wij die dus *in* onszelf zoeken.

Bij de voorbereiding van onze verdere bezinning leek daarom in eerste instantie de uitdrukking '*Insider Research*' een goede karakterisering van onze bijzondere positie. In de uitnodiging aan de groep, in november 2020, werd daarom voorgesteld om onszelf bij die bezinning te beschouwen als '*insider researchers*'.

Om te achterhalen hoe het bij onderzoekers uit onze groep gesteld was met de relatie tussen praktijk en onderzoek werden vier vragen geformuleerd die zowel betrekking hadden op die relatie, als op de normativiteit die niet alleen inherent is aan professionaliteit (c.q. ...lisering) maar ook aan onderzoek (als ook een professie). Enigszins ingekort luiden die vier vragen:

1. Welke behoefte aan praktijkverbetering gaf voor jou aanleiding tot onderzoek? Welke normativiteit (in de beroepspraktijk, en bij jouzelf) speelde een rol in die behoefte?
2. Welk gemis aan kennis/inzicht motiveerde je om, ten behoeve van die praktijkverbetering, onderzoek te ondernemen?
3. Welke methodische principes (wat is goed, eerlijk, zuiver onderzoek) hebben je het meest geholpen om sturing te geven aan je onderzoek? Hoe verhouden die principes zich tot de normativiteit van de verbetering die je op het oog hebt?
4. Kon jijzelf, na afloop van je onderzoek, met behulp van de opbrengst ervan een rol vervullen voor de verbetering die je voor ogen stond, of kon je anderen daarin ondersteunen? Of bleek jouw onderzoek een andere betekenis te hebben dan je oorspronkelijk voor ogen had?

Negen leden van de onderzoeksgroep hadden hun antwoorden op deze vier vragen voorbereid. Hun antwoorden werden in kleine groepen besproken, en nadien op schrift gesteld. Drie collega's voegden naderhand hun antwoorden nog toe aan deze negen, zodat er tenslotte twaalf antwoorden waren. Collega George kreeg de opdracht om de opbrengst samen te vatten in een concept-verslag, en dit in de bijeenkomst van december terug te koppelen naar de groep.

In de bijeenkomst van december 2020 werd dit concept-verslag in de groep besproken. Hier volgt nu eerst een beknopte samenvatting van de inhoud. De titel luidde: *Insider researchers over 'betekenisvolle wetenschap'*.

Gedeelde opvattingen over verbetering. Een belangrijk aspect van de normativiteit, dat in alle antwoorden terug te vinden was, was de breed aanvaarde opvatting dat een professional een 'reflectieve professional' hoort te zijn⁴. Die reflectiviteit houdt in dat een professional reflecteert op (en in) zijn/haar handelen, daarvan leert, en op grond daarvan bijdraagt aan verbetering en vernieuwing van de eigen werkuitvoering, maar ook breder kritisch bijdraagt aan de kwaliteit van de professionele organisatie (en haar ontwikkeling), en dat alles niet alleen individueel maar ook in teamverband.

Een cruciaal aspect van de *verbetering* die bij ieder -op verschillende manieren- voor ogen stond betrof de ervaring dat professionele reflectie vaak té oppervlakkig blijft. Het blijft te vaak beperkt tot oplossingsgerichte reflecties over problemen, obstakels, dilemma's die zich in de praktijk voordoen, en de oplossingen gaan dan té snel naar de sfeer van technieken of tactieken. Het komt er dan niet van om een probleem of dilemma eerst 'uit te diepen' of ook de persoonlijke betrokkenheid van de professional (overtuigingen, ervaringen, houdingen, ...) in de reflectie te betrekken. De respondenten ervoeren weerstanden tegen verdiepende reflectie bij alle partijen. De (op te leiden) professional wil liever als persoon buiten schot blijven, en opleiders schrikken ervoor terug om bij studenten de persoonlijke dimensie te bevragen, vanuit het idee dat zij geen 'therapeutenrol' willen spelen. Aan beide zijden hangt de weerstand ook samen met

handelingsverlegenheid. Professionals-in-opleiding weten vaak niet hoe zij persoonlijke dimensies bespreekbaar kunnen maken op een manier die binnen een professionele setting adequaat is. Opleiders weten vaak niet hoe zij een dergelijke verdiepende reflectie op passende wijze bij studenten kunnen oproepen, ondersteunen en begeleiden. Daartegenover staat dat studenten, in hun levensfase, volop in persoonlijke ontwikkeling zijn en dat diepergaande integratie van persoonlijke en professionele ontwikkeling zou helpen om hen -ook als professionals- veel sterker in hun schoenen te doen staan. Het tekort aan aandacht voor de eigen persoonlijke ontwikkeling wreekt zich bovendien ook in een tekort aan aandacht voor 'persoonsvorming' of 'kwaliteit van leven' bij diegenen voor wie je als professional van betekenis wilt zijn. Wie niet gewend is om zelf werk te maken van zijn 'menswording'⁵ is ook minder goed in staat om anderen daarin van dienst te zijn.

Omdat wij die verdiepende reflectie -elk op onze manier en in onze context- zo belangrijk vinden, hechten wij ook groot belang aan het onderzoekbaar maken van de hier bedoelde 'persoonsvorming', zowel bij de professionals zelf als bij diegenen voor wie wij professioneel van betekenis willen zijn. Dat onderzoekbaar maken is van groot belang om kritisch getoetste kennis te verwerven van strategieën die werkbaar zijn, en die merkbaar bijdragen aan 'menswording', inclusief de verdiepende kwaliteit van reflectie.

Insider-posities en verbeteringen die motiveren tot onderzoek. Hierna werden in het verslag de posities geschetst die de deelnemende onderzoekers elk innamen als personele unie van practitioner en onderzoeker, en hoe die posities hen tot onderzoek motiveerden. Dit gedeelte vormde later materiaal voor voortgaande bezinning, maar wordt in deze samenvatting korthedshalve alleen genoemd.

Methodisch maatwerk. In antwoord op de vraag naar methodische principes (vraag 3) viel in de eerste plaats op dat alle onderzoekers veel zorg en moeite hadden besteed aan het ontwikkelen van een 'eigen' onderzoeksmethode. De geschetste 'insider-posities' maakten de uitdaging om maatwerk te leveren onontkoombaar. Dat was ook wel logisch.

In de eerste plaats omdat onderzoekers zich -als insiders- realiseren hoe zij zelf verweven zijn met, of zelfs 'medeplichtig' zijn aan, de professionele context waarbinnen zij aan verbetering willen bijdragen. Daar komen alle persoonlijke contexten (biografische-, culturele-, traditionele-, en vele andere bepaaldheden), met hun normatieve dimensies, nog eens bij. Tenslotte komen daar ook de praktische mogelijkheden en beperkingen bij die per onderzoeker verschillen. De onderzoekers realiseren zich dat al deze verwevenheden en bepaaldheden zowel specifieke kansen (ervaringskennis, inside informatie, ...) als risico's (blinde vlekken, belangenverstrengeling, ...) met zich meebrengen, waar zij bij de vormgeving aan hun onderzoek zo integer mogelijk rekening mee willen houden. Een onontkoombare taak is daarom het zo transparant mogelijk maken van de eigen (normatieve) positie, in het besef dat volkomen transparantie onhaalbaar is.

In de tweede plaats omdat bij ieder een vraagstelling voor onderzoek (inclusief kritische toetsing) leidend is, die afgeleid is van een praktijkverbetering waaraan het onderzoek dienstbaar is. Deze conditie staat in principe het aanpassen van de vraagstelling aan pasklare methoden in de weg. Daarom kenmerken de onderzoeken zich in het algemeen door een grote mate van inspanning (filosofisch, methodologisch) in dienst van het funderende 'voorwerk' om een passend conceptueel kader en adequate methodieken te vinden of zelf te ontwikkelen.

Vooraf deze twee redenen bewerkstelligen dat onderzoekers zich gedwongen zien om in hoge mate maatwerk te maken van hun onderzoek. Het resultaat is vaak een eclectisch bijeengezochte combinatie van methodieken, die ook wel bekend staat als 'bricolage'.

Responsief en participatief. Omdat normativiteit per definitie samenhangt met subjectieve-, creatieve-, maar ook met gestolde-, opgelegde-, of gestandaardiseerde interpretaties, daarom horen in het algemeen *interpretaties* van betrokkenen tot de 'empirische data' waarin onderzoekers geïnteresseerd zijn. Het bovengenoemde 'voorwerk' komt daarom meestal uit bij onderzoeksvormen die men 'responsief' en 'hermeneutisch' kan noemen. Dat wil zeggen, onderzoeksvormen waarbij de mensen, waaraan de 'empirische

data' ontleend worden, niet als 'proefpersonen' maar letterlijk als 'respondenten' (zij die antwoord geven) benaderd worden. Deze 'respondenten' worden benaderd als originele bronnen van betekenisgeving en handelingen (of ook als co-researchers). In een aantal van onze onderzoeken worden methodieken uit de sfeer van 'narratief' onderzoek daarbij als adequaat ervaren. De respondenten worden uitgenodigd om ervaringen op welke wijze in verhaalvorm tot uitdrukking te brengen, en deze verhalen worden door de onderzoeker geïnterpreteerd, bewerkt, en getoetst / verbeterd met behulp van deze zelfde respondenten of ook anderen. Onderzoekers begeven zich dus vaak op het gladde ijs van dubbele hermeneutiek (interpretaties van interpretaties). Daarbij worden uiteraard verschillende methodieken gebruikt om de opbrengsten minder context- en persoonsafhankelijk te maken, en overdraagbaar naar andere contexten en gebruikers. Andere varianten van dergelijk responsief onderzoek berusten op methodieken om respondenten, ook interactief of collectief, op gekanaliseerd-creatieve wijze andere producten te laten maken dan verhalen. Het toepassen van *verschillende* van dergelijke methodieken (multi-methodisch verzamelen van 'rijke' dataverzamelingen, multi-perspectiviteit, et cetera) leidt dan tot vormen van de al eerder genoemde bricolage.

Willen wij wel als 'Insider researchers' getypeerd worden?

In de discussies over dit verslag, in december 2020 en daarna, kwamen twijfels en kritische vragen op bij de suggestie om onszelf als 'insiders' of 'inside researchers' te beschouwen.

- Is de keuze voor 'insider research' misschien teveel ingegeven door een defensieve reactie op het NIVOZ-essay? Is het niet beter om van eigen kracht uit te gaan?
- Brengt de naam 'insider research' wel iets tot uitdrukking dat voor ons centraal staat? Staat er, terugziend op de vier vragen, niet eigenlijk iets anders centraal?
- Als typering van onderzoek wordt deze uitdrukking meestal gebruikt wanneer onderzoekers en respondenten in eenzelfde organisatie en/of als vakcollega's direct in elkaars 'vaarwater' verkeren, met de methodische kansen en valkuilen van dien. Maar, zo methodisch-praktisch opgevat, herkenden een aantal onderzoekers uit onze groep zich slechts moeizaam of niet in deze typering.
- Waarom zouden we nog een nieuwe naam nodig hebben naast de al bestaande namen '*normatieve professionalisering*' en '*levensbeschouwelijke vorming*'?

Impasse en reflectie achteraf

Dergelijke ingrijpende vragen en twijfels horen nu eenmaal bij onderzoek. Daarbij hoort ook het wanhopige gevoel van impasse. Zo ook bij zo'n proces van NP zoals wij ondernamen, en dat bij ons gewoontegetrouw min of meer in onderzoeksvorm gegoten was.

Wanneer dergelijke ingrijpende twijfels en emoties ernstig genomen worden, dan noodzaken zij vaak tot ingrijpende herziening. Omdat het voorstel, om eens te proberen onszelf als 'insider researchers' te zien, van collega George afkomstig was, leek het -achteraf gezien- vanzelfsprekend dat hij nu ook met een voorstel moest komen om uit de impasse te komen. Als gevolg van deze impliciete vanzelfsprekendheid ontkwam George er niet aan om de eerste verantwoordelijkheid voor een nieuwe 'insteek' te accepteren. Achteraf gezien was dit misschien niet zo onontkoombaar als het toen leek. George ondernam echter 'gehoorzaam' een literatuur-onderzoek om met een voorstel voor een nieuwe invalshoek te kunnen komen, en schreef daarna een brief aan de collega's om het proces met een nieuwe insteek weer op gang te brengen.

Tweede fase

Op de vraag, waarom wij onszelf niet eenvoudigweg beschouwen door de 'bril' van 'Normatieve Professionalisering', werd in bovengenoemde brief gesteld dat wij deze benaming binnen de Hogeschool Utrecht zeker niet moeten opgeven. In de internationale onderzoekswereld is de uitdrukking 'normative professionalization' echter een lastige mond-

vol die veel uitleg vraagt. Het zou mooi zijn wanneer wij een andere noemer zouden kunnen vinden die wel tot uitdrukking brengt dat wij in ons onderzoeksveld het stellen van de vraag "*mens, waar sta je voor*"⁶ van groot belang vinden, en het dus ook van groot belang vinden om die vraag aan onszelf als onderzoekers te stellen. En, die andere noemer zou dan liefst ook wederzijdse herkenning moeten oproepen tussen ons en onderzoekers met een ander onderzoeksveld dan 'onze' professionalisering.

Onderzoek naar een noemer die aan bovenstaande verwachtingen kon voldoen leidde tot een nieuw voorstel: laten we onszelf eens beschouwen door de 'bril' van het concept '*Commitment*'. Als illustratief voorbeeld van de manier waarop een onderzoeksgroep zichzelf met behulp van 'commitment' kan profileren, werd een artikel meegestuurd van de Franse onderzoekers Fournier, Bretonnière en Spranzi⁷.

Voor een goed begrip geven wij hier nu een Nederlandstalige samenvatting van de inhoud van dit laatste artikel:

Algemeen:

- Commitment impliceert niet alleen toewijding aan een doel, een eindpunt, maar ook aan de weg er naartoe.
- Die toewijding heeft een blijvende motiverende kwaliteit, en geeft zodoende energie, richting, en inzet.
- Commitment impliceert niet alleen dat mensen doelen hebben, maar dat zij bijzonder toegewijd zijn aan die doelen, wat hen helpt om ook in moeilijke omstandigheden vol te houden.
- Mensen waarderen hun commitments als belangrijk. Zij hebben er veel voor over, willen hen zichtbaar maken voor belangrijke anderen, ervaren diepe voldoening wanneer zij vooruitgang boeken, en zijn diep teleurgesteld wanneer dat niet zo is.
- Commitments structureren verbondenheid tussen mensen, en helpen om een collectieve identiteit te vormen.
- Commitments impliceren het streven naar belangrijke in een gemeenschap gedeelde doelen, ook wanneer die tegen persoonlijke belangen ingaan.

Specifiek voor onderzoekers:

- Bij commitment gaat het niet in de eerste plaats om gegeneraliseerde 'abstracte waarden', zoals die gebruikt worden om eenmaal vastgelegde normatieve systemen te rechtvaardigen, maar om de concrete *levens-vormende waarden* ("*life-building values*") die maken dat mensen zich verbinden met bepaalde praktijken, of zich er juist tegen verzetten. Daarom staat de 'normatieve dimensie' (waartoe zowel normen, generieke waarden, als concrete levens-vormende waarden behoren) in het centrum van de belangstelling van onderzoekers.
- De kloof die 'commitment oriented researchers' vooral interesseert is de kloof tussen de waarden en redenen die mensen direct en persoonlijk motiveren aan de ene kant, en aan de andere kant de meer 'abstracte waarden' die ten grondslag liggen aan bestaande norm-systemen. Dit impliceert:
 - + zich ervoor inzetten dat alle stemmen die bij een bepaalde praktijk betrokken zijn gehoord worden (met name van diegenen met minder macht).
 - + zich ervoor inzetten dat een bepaalde praktijk verbeterd kan worden doordat de bovengenoemde kloof in een publiek debat bespreekbaar wordt.
- Een op commitment georiënteerde researcher gaat ervan uit dat vastgelegde norm-systemen op spanning kunnen (komen te) staan met de praktijk, en dat die norm-systemen voortdurende bevraging en bijstelling nodig hebben. De functie van norm-systemen is niet om praktijken te dicteren, maar om een samenhangend en levensvatbaar kader te scheppen voor het reguleren van zich ontwikkelende praktijken, op een wijze die zo goed mogelijk recht doet aan- en ruimte schept voor de levensvormende waarden van alle betrokkenen.

Als uitgangspunt voor het opnieuw beschouwen van onze eerdere antwoorden op de vier vragen van fase 1, maar nu door de 'bril' van de Franse collega's, werd de volgende vraag gebruikt:

Herkennen wij in het bovenstaande een stem, een positie, een kern, die ook ons drijft in ons commitment met Normatieve Professionalisering en Levensbeschouwelijke Vorming? Zien wij, door die overeenkomst in de kern, en daarnaast natuurlijk ook door boeiende verschillen, voldoende 'geestverwantschap' om die tot uitdrukking te brengen in een Engelstalige 'familienaam' die deze verwantschap tot uitdrukking brengt?

In het plenaire gesprek naar aanleiding van deze vraag werd het volgende naar voren gebracht:

- 'Insider Research' was eigenlijk toch ook wel treffend, maar dan als erkenning van het gegeven dat ook de onderzoeker altijd verstrengd blijft *in* verbanden waar zij/hij niet aan ontsnappen kan (of wil). Een absoluut gezichtspunt 'van buitenaf' is er niet. In die zin is iedere onderzoeker een onvermijdelijke 'Insider'. Aan de andere kant: omdat dit zo is, is 'insider-zijn' op zich niet een onderscheidend kenmerk. Uiteraard blijft wel onderscheidend of dit kenmerk al dan niet erkend wordt, en er in onderzoek bewust mee omgegaan wordt.
- Het is een punt van overeenkomst dat de kloof tussen 'onderzoek' en 'praktijk' ook voor de Franse onderzoekers niet centraal staat. Bij ons hangt dit samen met onze nadruk op verdiepende reflectie. Wij zijn zelf 'reflectief', en gaan ervan uit dat practitioners, voor zover wij ons onderzoek op hun handelen richten, ook reflectief zijn. Als wetenschappelijk onderzoek gecultiveerde reflectie is, dan is er op dat punt geen kloof.
- Van verschillende kanten werd bevestigd dat 'waar sta je voor?' en 'waar ga je voor?' vragen zijn die voor ieder van ons cruciaal zijn. Voor ons zijn zij te verbinden met de vraag 'wat is de oorsprong van je wens om onderzoek te doen?'.
- In het licht van dit laatste kwam aan de orde dat de Franse onderzoekers een nadruk leggen op het typeren van zichzelf als 'committed researchers' (zie ook de titel van hun artikel), terwijl het evenzeer kenmerkend is dat zij zich op het gebied van hun *voorwerp van onderzoek* richten op de 'commitments' van betrokkenen, en op zulke, ook voor ons herkenbare aspecten, zoals de spanningen tussen gevestigde norm-systemen en levensvormende waarden. Het is voor ons van belang om juist de samenhang van die twee verschillende oriëntaties te onderkennen: aan de ene kant de oriëntatie op de commitments van respondenten en andere betrokkenen in het veld van onderzoek, en aan de andere kant het bewust omgaan met onze eigen specifieke commitments als onderzoekers. Om aan deze twee-eenheid uitdrukking te geven lijkt vooralsnog de familienaam *Commitment Oriented Research* de beste optie.

Tenslotte kreeg verslaggever George opdracht om, bij ieder van de eerder gegeven antwoorden op de vier vragen, een aanzet te geven om deze onder de noemer van 'commitment' te brengen; om deze voorzetten voor te leggen aan de 'respondenten'; en om de door hen bijgestelde antwoorden weer te verzamelen.

Zo gebeurde het, en zodoende beschikten wij eind mei 2021 over een nieuwe verzameling 'onderzoekers-portretten' van 12 leden van onze groep, onder de noemer van Commitment Oriented Research.

Fase drie: afronding

Door omstandigheden lag dit proces daarna een aantal maanden stil. In maart 2022 pakten wij de draad weer op in een bijeenkomst van de onderzoeksgroep, met het doel om in een laatste gespreksronde ons bezinningsproces voorlopig af te ronden. Daarbij dienden twee documenten als 'reminders' aan de afgelegde weg: (1) het tussentijdse verslag van ons proces (zoals hierboven), en de (2) laatste versie van de 'onderzoekers-portretten' (die alleen intern gedeeld werden).

Als uitgangspunt diende de volgende vraagstelling:

Terugziend op ons bezinningsproces als geheel hebben daarin 4 verschillende 'brillen' een rol gespeeld.

Twee 'oude bekenden':

- de bril van 'levensbeschouwelijke vorming', en
- de bril van 'normatieve professionalisering'

Daarnaast hebben we kennis gemaakt met twee nieuwe 'brillen':

- de bril van 'insider research', en
- de bril van 'commitment oriented research'.

Hoe waarden jullie tenslotte nut en zin van elk van deze brillen?

Opbrengst:

De vier brillen als geheel. Het viertal brillen, in onderlinge afwisseling en aanvulling op elkaar, maakte in onze gesprekken het proces van onderzoek doen interessanter. Ieder speelde met de brillen op zijn eigen manier, en het bleek waardevol om dit rijtje te hebben en bij het nadenken over onderzoek heen en weer te pendelen. Daarom was het ook goed dat onze gesprekken over de 'brillen' niet uitliepen op of-of discussies. Eén van ons stelde voor om de vier brillen te zien als een 'prisma' dat de vermengde kleuren van ons onderzoekswerk uit elkaar trekt.

Commitment en levensvormende waarden. Een belangrijk deel van het gesprek cirkelde rond de vraag "wat wordt in het artikel van de Franse onderzoekers met 'commitment' bedoeld, en welke betekenis willen wij eraan geven?". De kenmerken, die in de hierboven gegeven samenvatting genoemd werden, werden met instemming herkend maar de vraag bleef "wat staat er eigenlijk op het spel bij hun toespitsing op 'levensvormende waarden (life-building values)?".

In hun voorbeelden uit de medisch-ethische praktijk geven de Franse onderzoekers duidelijke aanknopingspunten voor een antwoord op deze vragen. Eén van die voorbeelden gaat over de zorg rond ernstig zieke pasgeboren baby's. Bij uitzichtloos lijden van deze zieke kinderen ontstaat soms de situatie dat de artsen zó lang doorgaan met behandelingen dat de ouders hen smeken om daarmee op te houden. "Mag ons kind dat zó te lijden heeft nu alstublieft rustig sterven?". Met dergelijke voorbeelden maken de onderzoekers het contrast duidelijk tussen enerzijds het algemene *principe* van artsen om alles van hun medische technieken 'uit de kast te halen', zo lang zij nog kansen zien -hoe klein ook- om een leven te redden, en anderzijds het emotionele verlangen van ouders, dat opkomt uit hun intensieve betrokkenheid (hun mee-lijden met hun kind) in de unieke context van de situatie. Bij 'levensvormende waarden' gaat het kennelijk om de in-context intens-emotioneel ervaren waarde van 'waardig leven (inclusief waardig sterven)', terwijl het bij 'principes' gaat om min of meer context-onafhankelijke op waarde gerichte generieke richtlijnen. Zoals de Franse onderzoekers ook toelichten (zie hierboven), gaat het bij levensvormende waarden om waarden die kunnen maken dat personen zich emotioneel met een praktijk verbinden (zoals een arts die zingeving ontleent aan het maken van positief verschil voor de kwaliteit van leven van patiënten), of zich juist tegen een praktijk verzetten (zoals de ouders uit het voorbeeld).

Eén van ons verbond dit in het gesprek met de Kantiaanse opvatting van een waarde als 'categorische imperatief'. Wanneer het over 'waarden' gaat, dan denken velen aan universele principes die context-onafhankelijk gelden. Volgens die gedachte zouden dergelijke 'waarde-principes' dan in iedere concrete context/praktijk 'rechtlijnig consequent' vertaald kunnen (en moeten) worden naar concrete normen. Die gedachte kan verleidelijk zijn omdat dergelijke 'universele waarden' een rechtlijnig-klinische toepassing zouden toelaten, die onafhankelijk maakt van de 'grillige' emoties die in de concrete praktijk bij betrokkenen kunnen opkomen. Die gedachte spoort bovendien met het traditionele 'toepassings-paradigma' dat gangbaar is binnen de wetenschappen die zoeken naar generieke mechanismen' of 'wetten', die rechtlijnig-logisch toepasbaar zijn op bijzondere geval-

len⁸. De neiging om ook op ethisch gebied te denken (en te werken) vanuit het 'klinisch' toepassen van generieke principes sluit naadloos aan bij dit uitgaan van een toepassingsparadigma.

Wanneer 'commitment' verbonden wordt met het georiënteerd zijn op levensvormende waarden, dan impliceert 'commitment' dus dat actoren juist wél, al naar gelang de context, hun emoties (zoals compassie) mede inschakelen in hun oriëntatie, en bij hun keuzes om te handelen. Daarbij wordt dan wel cruciaal dat zij kunnen onderscheiden tussen levens-opbouwende en levens-destructieve emoties.

Dit alles sluit zeker niet uit dat generieke principes, normen, protocollen, of andere regels zinvol en belangrijk kunnen zijn. In tegendeel, de Franse onderzoekers gaan ervan uit dat norm- en regelsystemen op zich goede (beschermende) functies kunnen vervullen, wanneer zij maar voortdurende bevraging en bijstelling toelaten vanuit commitments met levensvormende waarden. In dat uitgangspunt herkenden wij een duidelijke verwantschap met onze eigen benadering van normativiteit.

Commitment is dynamisch. In het artikel van de Franse onderzoekers ligt de nadruk op het *houvast* dat commitment kan bieden (op het pad blijven, ook als het tegenzit) en de waarde van *trouw zijn* aan je commitment. Daarbij werd opgemerkt dat -als keerzijde daarvan- commitments ook kunnen veranderen, zich ook kunnen ontwikkelen. De eerder genoemde emotionele openheid voor unieke, of nieuwe contexten impliceert ook het openstaan voor nieuw- of ander commitment. Dat geldt ook voor een onderzoeker. Die kan zich bijvoorbeeld afvragen "hoe is mijn commitment aan het eind van mijn onderzoek veranderd?".

Een ander groepslid merkte hierbij op dat sommige auteurs (zoals Charles Taylor) onderscheid maken tussen 'zwakke-' en 'sterke evaluaties'. De laatste soort impliceert dat de evaluator niet buiten schot blijft, maar zich vragen stelt zoals "wat betekenen deze uitkomsten / ervaringen voor mijzelf?". Vanuit 'commitment' gezien zijn dergelijke 'sterke evaluaties' van wezenlijk belang.

Normatieve Professionalisering, ook voor onderzoekers. In het licht van dit dynamische karakter van commitment is het een goede zaak dat NP, als *professionalisering*, meer de nadruk legt op het *proces*. NP voor onderzoekers impliceert, zo gezien, aandacht voor de normativiteit die in onderzoek aan de orde is⁹, en voor de individuele en gemeenschappelijke *ontwikkeling* van commitments van onderzoekers. NP voor onderzoekers houdt het regelmatig stellen van vragen in, zoals "wat houdt mijn (ons) commitment als onderzoeker in, in relatie tot mijn (onze) persoonlijke commitments?", en "zijn er ook strijdigheden of spanningen op dat gebied?", "hoe verhoudt mijn (ons) onderzoekers-commitment zich tot de normativiteit van onderzoeksmethoden die al dan niet gangbaar zijn?". Ook de bewustwording die hiermee gepaard gaat, en die een intensieve worsteling kan vragen, brengt velen van ons ertoe om een eigen 'bricolage' van onderzoeksmethoden te ontwikkelen.

In ons geval gaat de ontwikkeling van onze eigen commitments samen met belangstelling voor commitment-ontwikkeling in onze velden van onderzoek. Op het gebied van onze eigen onderzoeksprofessie zijn wij immers ook zelf intensief betrokken bij de dynamiek tussen enerzijds uit 'generieke principes' afgeleide, en gestandaardiseerde normen, en anderzijds de complexiteit van unieke contexten die geen rechtlijnige toepassingen toelaten maar om emotionele en creatieve betrokkenheid vanuit levensvormende waarden vragen. Deze betrokkenheid spoort met intensieve belangstelling voor de wijze waarop overeenkomstige dynamieken en spanningen een rol spelen in de beroepspraktijken waar wij onderzoek naar doen. Onze gerichtheden op deze normatieve dynamieken, zowel in onze eigen onderzoeksprofessie als bij de door ons onderzochte professionele praktijken, versterken en voeden elkaar. Die wederzijdse versterking en voeding herkennen wij ook in het artikel van de Franse onderzoekers. Zoals hierboven al genoemd doet de titel van hun artikel (*The committed researcher approach*) naar onze indruk niet voldoende recht daaraan. Omdat wij in de loop van onze gesprekken bovenstaande wederzijdse versterking en voeding steeds belangrijker gingen achten geven wij de voorkeur aan de uitdrukking *Commitment oriented research* (COR).

De twee oriëntaties die in deze uitdrukking geïmpliceerd zijn (op onze eigen commitments en op de commitments die spelen in ons veld van onderzoek) raken in elkaar verwekt zodra onderzoek ook interventie impliceert (wat meestal het geval is). Als onderzoekende personen worden wij dan 'medeplichtig' aan een proces dat in de onderzochte praktijk tot gewenste of juist ongewenste gevolgen kan leiden. Dat maakt ons extra verantwoordelijk en kwetsbaar. Bewustwording van beide commitment-oriëntaties en hun mogelijke verwickelingen, is dan extra belangrijk.

In het verlengde hiervan vroegen wij ons ook af in welk opzicht onze benadering van COR en NP zich onderscheidt binnen praktijkgericht onderzoek (PGO) in het algemeen. Als voorbeeld werd genoemd dat een student als oefening de opdracht kan krijgen om te onderzoeken hoe Flippo's goedkoper geproduceerd kunnen worden. Een dergelijk praktijkgericht onderzoek kan uitgevoerd worden zonder zich vragen te stellen over commitments in het veld van onderzoek (maatschappelijke rol van Flippo's; maatschappelijke rol van Flippo-producenten en -verkopers) of over eigen commitments van de student-onderzoeker (waarom zou ik een deel van mijn leven wijden aan het goedkoper maken van Flippo's?; aan wat voor een wereld en toekomst draag ik dan bij?). Het juist wél stellen van dergelijke vragen, en daarmee al beginnen bij studenten, kan aan een dergelijk PGO meer (diepere, ruimere) *betekenissen* geven en daarmee bijdragen aan COR en NP.

Voor onderzoekers is de bewustwording van overeenkomsten én verschillen tussen hun onderzoekers-commitment enerzijds, en de commitments die een rol spelen in hun veld van onderzoek anderzijds, een belangrijk aspect van hun NP. Om te beginnen kan er een overeenkomst bestaan tussen die twee op het punt van de praktijkverbetering waaraan een onderzoeker zijn/haar onderzoek dienstbaar wil maken. Die verbetering kan een normatieve common-ground scheppen op grond waarvan respondenten (zeker wanneer die het karakter krijgen van co-researchers) 'con amore' kunnen meewerken aan het onderzoek. Aan de andere kant kan een dergelijke overeenkomst ook een 'kloof' creëren met de practitioners die juist tegenstander zijn van de verbetering waar onderzoeker en respondenten samen op uit zijn. Maar ook binnen die 'common ground' blijft het *verschil* tussen onderzoekers-commitment en practitioners-commitment essentieel. Aan dat verschil hebben zowel de Franse onderzoekers, als wijzelf in onze ontwikkeling¹⁰, de nodige aandacht besteed. Het verschil komt erop neer dat de onderzoeker aan de practitioner de ruimte laat (en nieuwe ruimte opent) om eigen keuzes te bepalen, door ook (samen met respondenten of co-researchers) *afstand* te nemen van concrete contexten in oordeelsvrije beschrijvingen daarvan, en door mede in literatuur te zoeken naar contextoverschrijdende inzichten, c.q. hulpbronnen (strategieën, conceptuele 'brillen', en dergelijke). Zodoende komt het commitment-verschil ten goede aan beide partijen.

Toch ook Insider Research. Omdat wij ons als onderzoekers in dienst stellen van bepaalde praktijkverbeteringen, daarom zijn wij onvermijdelijk in zekere mate zelf ook 'verstrengeld'¹¹ (verwekt) met ons onderzoek en met de praktijk waarop het gericht is. Vanuit onze persoonlijkheid, achtergrond en ervaringen nemen wij, zeker in het spoor van ons commitment, bewust en onbewust aspecten van interpretatiekaders en normativiteit mee in het onderzoek. Overigens is een 'view from nowhere'¹² überhaupt onmogelijk (en ook onwenselijk) omdat onderzoek nu eenmaal mensenwerk is en blijft. Anders gezegd: wij zitten er onvermijdelijk ook zelf op een bepaalde manier *in*. In die zin zijn wij daarom altijd 'insiders'. De beste manier om daarmee om te gaan is uiteraard om daarover in het onderzoek zo transparant mogelijk te zijn.

En zeker ook Levensbeschouwelijke vorming (LeVo). Zoals hierboven bleek, herkenden wij met instemming de cruciale rol van levensvormende waarden, zoals de Franse onderzoekers die beschreven. In het kader van NP is die cruciale rol van levensvormende waarden aan de orde binnen de context van beroepspraktijken. Maar, zoals één van ons opmerkte, wanneer bijvoorbeeld een leraar in haar werk zo'n waarde ontdekt (zoals het in de klas bespreekbaar maken van een aangrijpende gebeurtenis) dan neemt die leraar die ontdekking ook mee naar huis. Het belang van dergelijke waarden is niet beperkt tot de werksituatie. Als levensvormende waarden zijn deze waarden van belang binnen de ruimere context van het leven als geheel. Het ontdekken van levensvormende waarden,

en iemands ontwikkeling daarin, kan daarom als wezenlijk aspect van levensbeschouwelijke vorming beschouwd worden. Daarbij zal ook het omgekeerde gelden: levensvormende waarden die voor iemand belangrijk geworden zijn buiten de werkcontext, worden ook meegenomen naar de werkcontext.

In dit verband werd door een ander opgemerkt dat bij 'levensbeschouwelijke vorming' binnen onderwijs 'de ander' en 'dialog' altijd belangrijke thema's zijn geweest. Daarbij gaat het om waarden die verbonden zijn met vruchtbaar, zinvol, vreedzaam, inclusief, samen-met-anderen-leven. Daar is het besef bijgekomen van onze rampzalige omgang met andere levensvormen, en met de eindige natuurlijke hulpbronnen op onze planeet. Levensbeschouwelijke vorming die 'leven' inclusiever opvat dan alleen de menselijke levensvorm, is een urgente opgave geworden.

In die lijn van denken werd vervolgens opgemerkt dat 'vorming' per definitie verbonden is met onze ontwikkeling als vormgever, als *actor*. 'Leven' en 'vorming' impliceren niet alleen aanpassing en gevormd *worden*, maar onlosmakelijk ook het actief *vormgeven* aan de wereld (ten goede of ten kwade). Als daarbij het primaat wordt toegekend aan levensvormende waarden, dan staat de uitdaging centraal om bewust en creatief vorm te *geven* aan een goede, betere, inclusief-leefbare wereld.

Tenslotte werd opgemerkt dat wij bij ons denken en handelen in het kader van LeVo kunnen aansluiten bij een rijke traditie (genoemd werden van der Ven¹³ en Marcia¹⁴).

-
- ¹ Zie de video op de openingpagina van onze website, waar Cok Bakker al aan het begin dit inhoudelijke verband toelicht: <https://www.hu.nl/onderzoek/normatieve-professionalisering>.
 - ² NIVOZ staat voor: Nederlands Instituut voor Onderwijs en Opvoedingszaken (zie <https://nivoz.nl/nl/historie-nivoz>).
 - ³ Zie <https://nivoz.nl/nl/nro/de-vraag-is-opnieuw-waartoe-naar-een-nieuw-discours-over-betekenisvolle-onderwijswetenschap>.
 - ⁴ Voor de meesten van ons te herleiden tot inspiratie door de 'klassieker' van Donald Schön (1983), *The Reflective Practitioner. How professionals think in action*.
 - ⁵ Als term ontleend aan Lea Dasberg (1996). *Menswording tussen Mode, Management en Moraal*. Amersfoort: CPS. Deze 'menswording' heet bij het NIVOZ 'whole child development' ook op te vatten als 'whole person development'.
 - ⁶ Naar aanleiding van de recente publicatie vanuit de onderzoeksgroep: Van der Zande, E., Bakker, C., & de Rooij, H. (2020). *Leraar, waar sta je voor?* (v. d. Zande & Bakker Eds.). Utrecht: Onderzoeksgroep LeVo/NP.
 - ⁷ Fournier, V., Bretonnière, S., & Spranzi, M. (2020). Empirical research in clinical ethics: The 'committed researcher' approach. *Bioethics*, 2020;00, 1-8. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/bioe.12742>
 - ⁸ Onder verwijzing naar discussies over *modus 1*, *modus 2*, en *modus 3* kennis.
 - ⁹ Denk bijvoorbeeld aan de literatuur en discussies over 'epistemic virtues'.
 - ¹⁰ Zoals beschreven in: Bakker, C., & Wassink, H. (2015). *Leraren en het goede leren; Normatieve professionalisering in het onderwijs*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
 - ¹¹ Zoals dat heet in Wessels, K. (2020). The educational struggle with complexity: towards school as a place for entangling. In N. Montesano Montessori & G. Lengkeek (Eds.), *Opening up Spaces for Meaningful Engagement in Educational Praxis*. Utrecht: Eburon.
 - ¹² Nagel, Thomas. (1986). *The view from nowhere*. Oxford, New York, Toronto: Oxford University Press.
 - ¹³ Van der Ven, J. A. (1985). *Vorming in waarden en normen*. Kampen.
 - ¹⁴ Marcia, J. E. (2002). Identity and Psychosocial Development in Adulthood. *Identity*, 2(1), pp. 7-28.